

EUGENIA BOJOGA

LINGVISTICĂ ȘI IDEOLOGIE. TEORIA LUI E. COȘERIU ÎN FOSTA U. R. S. S.

*Concepțiile lingvistice ale lui
E. Coseriu au dobândit adepți
și printre lingviștii sovietici.
(N. Semenijk, 1970)*

1. Pătrunderea teoriei lingvistice a lui E. Coșeriu în spațiul fostei U.R.S.S. coincide cronologic cu începutul deschiderii lingvisticii sovietice spre realizările occidentale din domeniul științei limbajului. Marginalizată de-a lungul mai multor decenii din cauza refuzului unui contact de idei, al dialogului științific cu lingvistica „burgheză” – „reacționară și idealistă” –, lingvistica sovietică încearcă să renunțe la dogmatism pentru a reveni la normalitate. În consecință, la începutul anilor '60 „lingvistica de peste hotarele U.R.S.S.” începe să fie treptat cunoscută și frecventată, recuperarea teoriilor europene și americane convergând spre sincronizarea programatică cu lingvistica occidentală.

În acest context, prima trimitere la Coșeriu – datând din 1956 – ne întâmpină la S. Șaumjan, în articolul care va inaugura discuția despre structuralism. Curajosul lingvist se pronunță explicit pentru cunoașterea curentelor structuraliste, insistând asupra diversității lingvisticii moderne. În pledoaria sa, S. Șaumjan se sprijină pe o importantă teză coșeriană, afirmând că: „Despre raportul reciproc dintre școlile lingvisticii structurale a se vedea de asemenea E. Coseriu, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*”¹. Ultima referire, impusă de limita cronologică a investigației noastre, am reperat-o la V. Vasil'ev, care, în volumul *Teorija i metodologija sovremennogo jazykoznanija*, discutând concepția lui F. de Saussure și implicațiile ei asupra lingvisticii moderne, precizează: „Teza lui Saussure despre caracterul arbitrar al semnului lingvistic a suscitât multe comentarii. La discuția pe această temă au luat parte cei mai mari lingviști ai lumii: Ch. Bally, A. Sechehaye, E. Benveniste, R. Jakobson, E. Coșeriu”². În acest cadru temporal (1956 – 1990) și

¹ S. Șaumjan, *O suščnosti strukturnoj lingvistiki*, în „Voprosy jazykoznanija”, 1956, nr. 5, p. 54.

² L. Vasil'ev, *Teorija i metodologija sovremennogo jazykoznanija (Principy znakovosti i formal'nosti jazyka)*, Ufa, 1990, p. 15.

între aceste două referințe se situează receptarea unor aspecte esențiale ale teoriei lingvistice a lui E. Coșeriu în spațiul exsovietic. Deși Coșeriu era un lingvist de „peste hotare”, deci se revendica de la premise filosofice și epistemologice radical diferite de fundamentele lingvisticii sovietice, în 1962 apare prima recenzie la *Sistema, norma y habla*, iar în 1963 se traduce în limba rusă *Sincronía, diacronía e historia*. În volumul *Osnovnye napravlenija strukturalizma* din 1964 – aproape singular în peisajul epocii, deoarece erau prezentate principalele direcții structuraliste, cu foarte puține amendamente ideologice –, Coșeriu este lingvistul „de peste hotare” cel mai citat. Referiri directe sau colaterale, comparative sau ocazionale ne întâmpină într-un număr impresionant de manuale, tratate de lingvistică generală, studii de specialitate, volume individuale și colective, acte ale congreselor și simpozioanelor științifice de-a lungul întregii perioade examinate de noi.

2. Impusă la început de către Marr, însă menținută mereu, distincția lingvistică marxistă / lingvistică burgheză, devenită ulterior lingvistică sovietică / lingvistică ‘de peste hotare’, avea să sacralizeze o demarcație rigidă între cele două „tipuri” de lingvistică³. În cheie ideologizantă, lingvistica sovietică are sensul puternic de concepție sau de doctrină. Factorul decisiv l-au constituit fundamentele epistemologice și doctrina marxist-leninistă, de la care, în mod obligatoriu, trebuia să se revendice fiecare lingvist, aspecte ce trebuiau presupuse, în principiu, ca alcătuind baza „filosofică” comună a diverselor tendințe manifestate în acest spațiu cultural: „Lingvistica sovietică se constituie pe un fundament filosofic unic – materialismul dialectic. Anume acest fundament contribuie la unificarea a ceea ce se numește lingvistică sovietică – diverse școli și curente care se deosebesc prin obiectul de studiu, prin procedeele și metodele pe care le adoptă”⁴.

Dincolo de evenimentele principale în jurul cărora gravitează fiecare etapă din istoria lingvisticii sovietice – „noua teorie a limbii” a lui N. J. Marr, „intervenția” lui Stalin în lingvistică, discuția despre structuralism, deschiderea lingvisticii sovietice prin inaugurarea seriei de traduceri *Novoe v lingvistike* –, unitatea ei de ansamblu a fost asigurată pe tot parcursul de ideologia marxist-leninistă. În acest sens, cheia pentru a înțelege lingvistica din spațiul cultural vizat ne-o oferă în mod explicit F. Berezin, autorul unui manual de istorie a lingvisticii: „Deja în primii ani ai puterii sovietice se pune problema cu privire la bazele metodologice ale științei noastre despre limbă [...]. Fundamentul principal al lingvisticii sovietice devine, așadar, filosofia marxist-leninistă, întrucât K. Marx, F. Engels și V. Lenin au manifestat un interes deosebit pentru problemele lingvisticii,

³ E curios că în aceeași perioadă lingvistul american E. Haugen pleda pentru o lingvistică „internațională”, stabilind dincolo de similitudinile lingvisticii europene și a celei americane, și deosebirile între ele. Cf. *Directions in modern linguistics*, în „Language”, 1951, nr. 27.

⁴ Cf. *Obščee jazykoznanie. Učebno-metodičeskoe posobie dlja studentov-zaočnikov*, coord. Ju. Stepanov, Moscova, 1972, p. 26.

atât teoretic cât și practic. Considerând limba drept cel mai important mijloc de luptă ideologică, clasicii marxism-leninismului au stabilit în lucrările lor două aspecte fundamentale ale limbii: cel comunicativ și cel ideologic”⁵. Prin urmare, lingvistica sovietică, din momentul său originar – 1917 – și până la destrămarea fostei U.R.S.S. – 1991 –, s-a revendicat de la ideologia marxist-leninistă, la început în mod servil și dogmatic, foarte aproape de litera legii, spre sfârșitul anilor ’80 atenuându-se simțitor fundamentele ideologice. A reconstitui ecoul pe care l-a avut teoria lui Coșeriu în asect spațiu cultural înseamnă, de fapt, a reconstitui confruntarea lingvisticii cu ideologia, deoarece receptarea s-a produs prin grila ideologică a timpului.

TRADUCERI

3. Un prim nivel al receptării operei lingvistice a lui E. Coșeriu în fosta U.R.S.S. îl constituie traducerile care s-au axat pe câteva studii importante. Această probă incontestabilă a pătrunderii integralismului în aria culturală examinată ne-o demonstrează și faptul că tocmai lucrările traduse s-au bucurat de cea mai mare audiență din partea lingviștilor sovietici.

3.1. Prima traducere din opera lui Eugeniu Coșeriu o reprezintă *Sinchronija, diachronija i istorija. Problema jazykovogo izmenenija*⁶, după originalul spaniol *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*⁷. Autor, la acea dată, al studiilor *Sistema, norma y habla, Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje, Creación metafórica en el lenguaje, Determinación y entorno, Logicismo y antilogicismo en la gramática* ș. a., E. Coșeriu se impusese deja ca lingvistul care relevase cu cea mai mare acuitate contradicțiile saussuriene și, în același timp, propusese o viziune proprie, coerentă și unitară, asupra limbajului⁸. Publicarea studiului *Sinchronija, diachronija i istorija* în prestigioasa serie *Novoe v lingvistike* a constituit, întâi de toate, recunoașterea implicită de către lingvistica sovietică a contribuției coșeriene la elucidarea antinomiei *sincronie vs. diacronie*. Cu toate că îi reproșa în preambul premisele filosofice „idealiste” și faptul că face abstracție de cauzalitate în interpretarea fenomenului schimbării lingvistice, V. Zvegincev încheia în felul următor: „[...] studiul lui Coseriu poate fi definit ca stimulator pentru gândire și conține multe idei interesante, captivând prin temperamentul și anvergura cu care se discută problemele. Totodată percepem aspirația ferventă a

⁵ F. Berezin, *Istoriya lingvističeskich učenij*, Moscova, 1975, p. 267.

⁶ Traducere de I. Mel’čuk, în V. Zvegincev (editor), *Novoe v lingvistike*, III, Moscova, 1963, p. 123-343.

⁷ Montevideo, 1957-1958.

⁸ A se vedea în acest sens una dintre primele evaluări ale concepției coșeriene la N. C. W. Spence, *Towards a New Synthesis in Linguistics: the Work of Eugenio Coseriu*, în „Archivum Linguisticum”, 1960, nr. 12, p. 34.

autorului de a realiza adevărata unitate a științei limbajului. Aceste calități ale operei lui E. Coseriu ne permit să ne exprimăm speranța că ea va fi receptată cu interes de către lingviștii sovietici”⁹.

3.2. A doua traducere în limba rusă – *Leksičeskie solidarnosti*¹⁰, după originalul german *Lexikalische Solidaritäten*¹¹ – se referă la semantica structurală sau lexematică, disciplină întemeiată într-un mod personal de E. Coșeriu, și vizează relațiile lexicale de combinare sau structurile sintagmatice, numite și „solidarități lexicale”. Cum se știe, în acest studiu este prezentat întreg modelul teoretic al lexematicii, ceea ce va facilita accesul lingviștilor sovietici la concepția semantică a lui Coșeriu. Făcând trimitere la *Leksičeskie solidarnosti*, lexicologul sovietic V. Telija va emite o apreciere de ansamblu: „Încercarea lui E. Coseriu de a identifica fundamentele sistemico-semantice în coordonarea sintagmatică a cuvintelor prezintă un interes deosebit”¹².

3.3. *Sovremennoe položenie v lingvistike*¹³ – după originalul *Die Lage in der Linguistik*¹⁴ – reprezintă a treia traducere și va constitui pentru cercetătorii sovietici un reper necesar cu privire la istoria lingvisticii. Publicat în „Izvestija Akademii Nauk SSSR. Serija literatury i jazyka”, revista Academiei de Științe a U.R.S.S. care avea o mare răspândire în cuprinsul fostului imperiu sovietic, studiul constituie o „radiografiere” a situației actuale în lingvistică. În acest context, Coșeriu circumscrie trei direcții principale – gramatica generativ-transformațională, lingvistica structural-funcțională și lingvistica textului –, precizând totodată deosebirile teoretico-metodologice dintre ele. Traducerea în limba rusă a studiului a contribuit, așadar, la cunoașterea poziției de ansamblu a lui Coșeriu cu privire la orientările din lingvistica actuală. R. Budagov, în *Čelovek i ego jazyk*, este întru totul de acord cu tezele enunțate de E. Coșeriu: „«Lingvistica actuală» este o noțiune complexă, de aceea nu se cuvine să o opunem unei «lingvistici neactuale», așa cum se procedează adeseori. Bine cunoscutul lingvist vest-german E. Coseriu a observat că opunerea lingvisticii tradiționale celei structurale, care avea sens încă în anii '60, în prezent este depășită”¹⁵. Același studiu coșerian este comentat de S. Semčinskij în manualul său de

⁹ V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovykh izmenenij*, în „Novoe v lingvistike”, Vypusk III, Moscova, 1963, p. 142.

¹⁰ E. Coseriu, *Leksičeskie solidarnosti*. Traducere de I. Ol’šanskij, în P. Denisov, L. Novikov (editori), *Voprosy učebnoj leksikografii*, Moscova, 1969, p. 93-104.

¹¹ E. Coseriu, *Lexikalische Solidaritäten*, în „Poetica”. Zeitschrift für Sprach- und Literaturwissenschaft, I, 3, iulie 1967, p. 293-303.

¹² V. Telija, *Tipy jazykovykh značenij. Zvjazannoe značenie slova v jazyke*, Moscova, 1981, p. 39.

¹³ E. Coseriu, *Sovremennoe položenie v lingvistike*, traducere de L. Novikov, în „Izvestija Akademii Nauk SSSR”. Serija literatury i jazyka, 36, 1977, 6, p. 514-521.

¹⁴ E. Coseriu, *Die Lage in der Linguistik*, în seria *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*, Vorträge, IX, Innsbruck, 1973.

¹⁵ R. Budagov, *Čelovek i ego jazyk*, Moscova, 1976, p. 118-119.

lingvistică generală redactat în ucraineană: „Vorbind despre orientările principale din știința limbajului cunoscutul lingvist E. Coseriu a distins trei direcții: lingvistica generativ-transformațională, cea structural-funcțională și cea textuală. E important faptul că fiecare orientare are propriul obiect de studiu: lingvistica generativ-transformațională se ocupă cu activitatea de vorbire, lingvistica structural-funcțională cu o limbă concretă, iar lingvistica textului cu actul concret de vorbire sau discursul. Mai mult, fiecare lingvistică are conținutul său specific: lingvistica generativ transformațională are de a face cu desemnarea (germ. *Bezeichnung*), cea structural-funcțională cu semnificația (germ. *Bedeutung*), iar lingvistica textuală cu sensul (germ. *Sinn*)”¹⁶. Autorul kievean este de părere că, într-adevăr, direcțiile remarcate de Coșeriu sunt importante, însă „ele nu acoperă întreaga știință a limbajului, deoarece unele ramuri ale lingvisticii rămân neomologate”.

3.4. A patra traducere – *Kontrastivnaja lingvistika i perevod: ich sootnošenje*¹⁷ după originalul *Kontrastive Linguistik und Übersetzungstheorie: ihr Verhältnis zueinander*¹⁸ – prezintă punctul de vedere coșerian asupra lingvisticii contrastive și raportul ei cu problemele traducerii. În viziunea lui E. Coșeriu obiectivele acestei discipline rezidă în următoarele: „Lingvistica contrastivă este compararea limbilor în sincronie; ea studiază deosebirile și analogiile între diferite limbi, adică între diferite sisteme de semnificații. Prin urmare, lingvistica contrastivă trebuie să examineze una din limbile pe care le cercetează ca sistem de desemnări («tablou al lumii») și să o compare cu alte limbi”¹⁹. Ocupându-se de mijloacele de exprimare a relațiilor spațiale în germană și lituaniană, O. Voronkova și G. Rossichina iau ca punct de referință concepția lui Coșeriu: „Analiza comparativă a limbilor atrage tot mai mult atenția lingviștilor. Delimitarea în conținutul fiecărei limbi a două componente – universal și idiomatic, «dintre care unul este comun tuturor limbilor, iar altul caracterizează fiecare limbă în parte» – extinde, pe de o parte, sfera cercetărilor tipologice și, pe de altă parte, permite să fie scoase în evidență asemănările și divergențele între limbile ale căror sisteme sunt comparate atât în starea lor statică cât și în dinamicitatea lor. Această problemă este rezolvată în mod strălucit de E. Coseriu în *Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik*”²⁰.

¹⁶ S. Semčinskij, *Zagal'ne movoznavstvo*, Kiev, 1988, p. 18-19.

¹⁷ E. Coseriu, *Kontrastivnaja lingvistika i perevod: ich sootnošenje*, traducere de B. Abramov în *Novoe v zarubežnoj lingvistike*, v. 25, Moscova, 1989, p. 63-81.

¹⁸ E. Coseriu, *Kontrastive Linguistik und Übersetzungstheorie: ihr Verhältnis zueinander*, în *Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft*, München, 1981, p. 183-199.

¹⁹ E. Coseriu, *Kontrastivnaja lingvistika i perevod: ich sootnošenje*, p. 69.

²⁰ O. Voronkova, G. Rossichina, *K voprosu o sisteme sredstv vyraženiya prostranstvennyh otnošenij v nemeckom i litovskom jazykach*, în *Kontrastivnaja i funkcional'naja grammatika*, Kalinin, 1985, p. 10.

3.5. În fosta U.R.S.S. au mai fost publicate studii direct în original, de exemplu, *Humboldt und die moderne Sprachwissenschaft* (stenograma conferinței pe care E. Coșeriu a ținut-o la Universitatea din Tbilisi la 6 iunie 1977)²¹. Dat fiind că ne-am limitat la studiile traduse în limba rusă, nu cuprindem traducerile în alte limbi, cum ar fi georgiana, letona sau estona.

STUDII VALORIZATE

4. Indiscutabil că studiile traduse au fost și cele mai frecvent citate și utilizate de cercetătorii sovietici, deoarece scrierile în original necesită, cum se știe, un efort suplimentar de asimilare. Totodată, prin traducerea în limba rusă aceste studii s-au răspândit în toată Uniunea Sovietică, devenind astfel accesibile unui cerc foarte larg de specialiști. În plus, tipărirea lor în rusă le-a conferit legitimitate oficială, atât științifică, cât și ideologică.

4.1. O excepție o constituie, însă, *Sistema, norma y habla*, care, deși nu a fost tradus în rusește, a avut impactul cel mai mare în acest spațiu cultural. Interesul cercetătorilor sovietici pentru teoria coșeriană privind nivelurile de realizare ale unei limbi funcționale pornește, firește, de la contextul intern al lingvisticii din U.R.S.S., adică de la problemele cu care se confruntau cercetătorii din acest spațiu cultural. Astfel, lingviștii sovietici sunt preocupați de aspectul de codificare și de stabilire a normelor limbii ruse literare, descrierea și fixarea normelor constituind, în general, preocuparea majoră a momentului. Precizarea principiilor științifice ale cultivării limbii, delimitarea strictă a codificării în teorie și în practică devin probleme prioritare în anii '70. Conceptul de normă a reprezentat noțiunea centrală a disciplinei numită „cultivarea limbii”. Proiectată pe acest fundal, distincția coșeriană *sistem/normă/vorbire* a fost extrem de utilă, deoarece a furnizat lingvisticii sovietice baza metodologică în constituirea cultivării limbii ca disciplină lingvistică independentă și a reprezentat punctul de plecare în ampla discuție despre normă. Astfel, N. Korotkov, tratând conceptul de ‘sistem’ și locul său în analiza și descrierea nivelurilor limbii, menționează că, deși varietatea este o categorie ce se bazează pe sistemul limbii, utilizarea variantelor este reglementată, în realitatea vorbirii, nu de legi care decurg din sistem, ci de „normă în accepția lui Eugenio Coșeriu. Norma, iată cel de-al treilea concept de care era nevoie pentru cuprinderea totală a fenomenelor limbajului”²².

În evaluările asupra acestui studiu contribuția lui Coșeriu este proiectată nu doar pe fundalul de ansamblu al lingvisticii moderne, ci discutată în contextul

²¹ Cf. E. Coșeriu, *Humboldt und die moderne Sprachwissenschaft*, în A. Čikobava, *sbornik posveštenyj 80-letiju so dnja roždenija*, Tbilisi, 1979, p. 20-29.

²² N. Korotkov, *Ponjatia sistemy i ego mesto v analize i opisani stroja jazyka*, în *Tezisy dokladov na disskusii o probleme sistemnosti v jazyke*, Moscova, 1962, p. 4.

scrierilor sale de până atunci. Leont'ev, bunăoară, încadrează trihotomia *sistem/normă/ vorbire* în tradiție, subliniind că, „[...] anume E. Coseriu este cel care a delimitat în mod consecvent fenomenele de ‘normă’ și ‘sistem’”. Pe de altă parte, G. Stepanov apreciază că, „[...] în comparație cu distincția *langue/parole* a lui Saussure, interpretarea limbii propusă de Coseriu se dovedește a fi mult mai aproape de adevăr”. Aceste evaluări au contribuit benefic la receptarea, preluarea și aplicarea schemei trihotomice de către lingviștii sovietici.

Discutând trihotomia coșeriană, lingviștii sovietici au observat în mod pertinent că nucleul acestei scheme teoretice îl reprezintă distincția sistem/normă, că noțiunea de normă se dezvoltă prin sistem și în opoziție cu sistemul, că într-o anumită măsură norma este mai vastă decât sistemul, întrucât conține un număr mai mare de particularități; în alt sens norma e mai îngustă decât sistemul, întrucât depinde de selecția în cadrul sistemului. Acest *nucleu* a fost perceput și asumat chiar și de către lingviștii care nu au acceptat în întregime schema lui Coșeriu. Corelația „sistem–realizarea sa” a servit ca punct de pornire pentru construcții noi, în explicarea teoretică a esenței normei. V. Ickoviči, bunăoară, și-a elaborat pe această cale schema sa „sistem–structură–uz”.

Trihotomia *sistem–normă–vorbire* a fost prezentată amplu în manuale de lingvistică generală, în care – drept consecință a deschiderii lingvisticii sovietice din perioada respectivă – se încearcă o abordare obiectivă a problematicii științei limbajului, autorii încercând să releve nepărtinitor contribuția teoretică a școlilor și direcțiilor din lingvistica „de peste hotarele U.R.S.S.”. Ju. Stepanov își structurează manualul său pe distincția tripartită coșeriană, capitolele principale intitulându-se *Structura (sistemul), Norma și Vorbirea*. Autorul prezintă distincția dintre normă și sistem ca fiind „deja cunoscută cititorului sovietic”: „E. Coseriu admite existența nu numai a vorbirii, ci și a sistemului limbii [...]. Sistemul (sau structura) limbii este descris ca sistem de posibilități structurale care arată «căile deschise» și «căile închise» [...]. Norma se opune, pe de o parte, structurii (sistemului), pe de alta – vorbirii individuale, ea constituie nivelul de mijloc al limbii”²³. Teoriile actuale despre normă, consideră Stepanov, consituie rezultatul dezvoltării succesive a ideilor lingvistice de pe parcursul unui secol și jumătate, însă „studiul cel mai recent despre teoria acestor nivele îi aparține lui E. Coseriu”²⁴.

În vol. I al tratatului academic *Obščee jazykoznanie*, pe fundalul examinării raportului dintre limbă și vorbire, se discută „răsturnarea de perspectivă” propusă de E. Coșeriu: „Inadmisibilitatea separării tranșante dintre limbă și vorbire a fost semnalată de E. Coseriu [...]. ‘Limbă’ și ‘vorbire’ constituie doar grade diferite de formalizare ale aceleiași realități obiective. Coseriu propune să fie introdusă divizarea limbajului pornind de la trihotomia *sistem/normă/vorbire*”²⁵.

²³ Ju. Stepanov, *Osnovy jazykoznanija*, Moscova, 1966, p. 99.

²⁴ *Ibidem*, p. 99.

²⁵ *Obščee jazykoznanie. Formy suščestvovanija, funkcii, istorija jazyka* (coord. B. Serebrennikov), Moscova, 1970, p. 24.

V. Koduchov constată că „Norma limbii în teoriile actuale se deduce din comparația sa cu sistemul limbii și cu vorbirea. Sistemul este interpretat ca întruchipând posibilitățile structurale ale limbii și schema sa abstractă; norma, respectiv, ca realizare a posibilităților acestei scheme structurale în forma concret-istorică a unei anumite limbi. E. Coșeriu, interpretând norma ca realizare istorică a sistemului, scria: „Norma corespunde nu cu ceea ce «se poate spune», ci cu ceea ce «s-a spus» deja și în mod tradițional «se spune» în comunitatea lingvistică respectivă. Sistemul cuprinde formele ideale de realizare a unei limbi, adică tehnica și etaloanele pentru activitatea lingvistică respectivă. Astfel, prin sistem se manifestă dinamicitatea limbii, modul în care se formează limba, și, în virtutea acestui fapt, capacitatea ei de a depăși limitele a ceea ce s-a creat deja; norma corespunde fixării limbii în forme tradiționale. Anume în acest sens norma reprezintă, în fiecare moment, echilibrul sincron (extern și intern) al sistemului»²⁶. F. Berezin și B. Golovin recunosc faptul că deși în lingvistica rusă și cea sovietică L. Șčerba și A. Smirnickij „au încercat să găsească o soluție materialistă la problema *limbă-vorbire*, în prezent E. Coșeriu a propus substituirea distincției saussuriene prin *limbă-normă-uz*”²⁷.

Un compartiment aparte în receptarea studiului *Sistema, norma y habla* îl constituie monografiile și volumele cu caracter teoretic, în care schema coșeriană este discutată pe fundalul antinomiei saussuriene *langue/parole*. Astfel, O. Achmanova și G. Mikaelean ajung la concluzia că distincția propusă de Coșeriu este mult mai relevantă pentru metodologia lingvistică. G. Kolșanskij, Ju. Vannikov, L. Skvorcov, Ju. Fomenko prezintă și discută trihotomia lui Coșeriu, interpretând-o ca pe o alternativă la dihotomia lui Saussure. Ei subliniază faptul că dintre soluțiile propuse pentru depășirea dihotomiei lui Saussure, cea mai adecvată atât în plan teoretic, cât și în plan metodologic este schema lui Coșeriu. În acest context doar lingvista georgiană T. Šaradzenidze consideră că E. Coșeriu nu delimitează cu precizie conceptele sale și adeseori le confundă.

Acceptată și asumată din punct de vedere teoretic ca o dezvoltare propice a dihotomiei saussuriene, distincția tripartită coșeriană a fost comentată de mulți lingviști sovietici, unii propunându-și să o dezvolte și să o compelteze. N. Korotkov socoate mai adecvată triada „normă/sistem/structură”, iar Ju. Stepanov substituie conceptul de ‘sistem’ prin cel de ‘structură’. V. Ickoviči propune modificarea schemei coșeriene în „sistem/structură/uz”. Aceste propuneri de corectare se mențin însă la suprafață, prin faptul că se limitează la aspecte exterioare, în plus sunt făcute de pe alte poziții teoretice, incompatibile cu modelul lui Coșeriu.

Un punct de vedere deosebit de pertinent este formulat de A. Leont’ev, care observă că în dezvoltarea concepției sale, Coșeriu opune ‘norma’ și ‘sistemul’

²⁶ V. Koduchov, *Obščee jazykoznanie*, Moscova, 1974, p. 171.

²⁷ F. Berezin, B. Golovin, *Obščee jazykoznanie*, Moscova, 1979, p. 17.

conform unui nou parametru: norma este „ansamblul formelor și modelelor deja realizate care se întrebunțează ca atare”, iar sistemul – „tehnica ce permite trecerea dincolo de limitele a ceea ce s-a realizat deja”, adică este sistem de posibilități. O astfel de abordare a sistemului, precizează Leont’ev, își are originea în definirea humboldtiană a formei limbii. În acest context, concluzia pe care o trage lingvistul rus este deosebit de sugestivă: „De obicei, sistemul era examinat ca dat, iar schimbarea ca problemă. Totuși, este mai logic, așa cum procedează E. Coseriu, să substituim locurile în care se plasează sistemul și schimbarea: «devenirea» elementului lingvistic precede starea realizată. Activitatea prin care se creează limba este ea însăși sistematică, iar faptul datorită căruia limba se prezintă ca limbă este activitatea prin care se creează și se păstrează ca tradiție”²⁸.

4.2. După *Sistema, norma y habla*, al doilea studiu coșerian care a avut o rezonanță deosebită în fosta U.R.S.S. a fost *Sincronia, diacronia e historia*. Beneficiind de includerea în colecția *Novoe v lingvistike, Sincronia, diacronia e historia* a devenit în felul acesta accesibilă în mod direct lingviștilor sovietici. În consecință, teze centrale ale acestui studiu au pătruns imediat în lingvistica din U.R.S.S. Distincția sincronie / diacronie, problema schimbării lingvistice și concepția referitoare la istoria limbii au avut o mare audiență în rândul lingviștilor sovietici. V. Zvegincev pretindea, prin exegeza sa *Teoretičeskie pričinnosti jazykovych izmenenij*, să anticipeze într-un fel orizontul de așteptare al lingviștilor din Uniunea Sovietică. Astfel, exegetul aprecia pozitiv demersul lui Coșeriu de a soluționa celebra antinomie saussuriană și de a realiza o sinteză între lingvistica tradițională și cea structurală. Totodată, el își însușește punctul de vedere coserian cu privire la distincția *sincronie/diacronie*, recunoscând că aceasta nu se referă la limbaj, ci la lingvistică. Însă Zvegincev nu a putut accepta premisele „filosofice idealiste” pe care Coșeriu își întemeia studiul. În acest context, tezele coșeriene fundamentale – 1) schimbarea reprezintă esența limbii, 2) limba se înscrie în domeniul propriu uman al finalității, în care faptele sunt determinate prin funcția lor, 3) lingvistica este o știință a culturii – sunt respinse în mod categoric de exegetul sovietic, astfel încât la acest nivel, concepția lui Coșeriu, fiind considerată idealistă și de sorginte humboldtiană, s-a dovedit a fi incompatibilă cu lingvistica sovietică, la baza căreia se afla materialismul dialectic. Revendicându-se de la aceste supoziții ideologice, Zvegincev are convingerea că „eroarea teoretică principală a lucrării lui Coseriu constă anume în faptul că autorul identifică pretutindeni activitatea limbii cu activitatea omului, purtătorul limbii”²⁹. Ulterior însă observațiile critice ale lui Zvegincev au fost trecute cu vederea de către mulți cercetători sovietici, iar studiul coșerian a fost apreciat, în general, pozitiv.

²⁸ A. Leont’ev, *Slovo v rečevoj dejatel’nosti*, Moscova, 1965, p. 33-34.

²⁹ V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovych izmenenij*, în *Novoe v lingvistike*, vol. III, Moscova, 1963, p. 140.

Ca observație generală se remarcă faptul că ideile centrale ale acestui studiu au fost ignorate de lingviștii „dogmatici”. În schimb, lingviștii „progresiști” au preluat ideile centrale ale studiului, utilizându-le în diverse contexte. În acest sens, autorii unor importante manuale de lingvistică generală – care reprezintă tendința progresistă („de deschidere”) din lingvistica sovietică – și-au însușit teze din *Sincronia, diacronia e historia*. R. Budagov, în *Vvedenie v nauku o jazyke*³⁰, prezintă distincția sincronie/diacronie din perspectivă coșeriană, corelând-o cu dihotomia langue/parole. Ju. Stepanov, în *Osnovy jazykoznanija*, ia în dezbateră problema schimbării lingvistice, fiind preocupat și de tipurile de schimbări diacronice. În viziunea sa, inovațiile sunt schimbările care s-au produs în actul de vorbire, preluând astfel conceptul coșerian de ‘inovație’³¹. Iar autorii tratatului academic *Obščee jazykoznanie*, vol. I, au curajul să polemizeze indirect cu Zvegințev, subliniind că, „în realitate, limba este creată de către ființele umane”. Referitor la schimbarea lingvistică, ei afirmă: „schimbarea reprezintă starea permanentă a limbii, ține de esența sa”; prin urmare, „studierea limbii ca obiect ce se dezvoltă istoric și a particularităților schimbării lingvistice constituie partea centrală a lingvisticii”³². Autorii susțin că adevărata interpretare a limbii este neconceput fără schimbare, care își are începutul în vorbire, în actul vorbirii. Revendicându-se deci de la premisa humboldtiană că limbajul este activitate, nu produs, ei menționează că problema schimbării lingvistice a fost discutată din diferite perspective pe tot parcursul istoriei disciplinei noastre. Însă „cea mai judicioasă abordare a fost propusă în special de E. Coșeriu care sublinia că, studiind schimbările lingvistice, «e necesar să distingem trei probleme care adesea se confundă: a) problema *logică* a schimbării (de ce se schimbă limbile, adică de ce limbile nu sunt imuabile); b) problema *generală* a schimbării care nu este o problemă «cauzală», ci «condițională» (în ce condiții au loc, de obicei, schimbări în limbă); c) problema *istorică* a anumitor schimbări»”³³.

În vol. II al aceluiași tratat academic de lingvistică generală, autorii își însușesc abordarea funcțională a sistemului, faptul că limba se referă la fenomene care sunt determinate de funcția lor, subliniind că păreri analoage dezvoltă și E. Coșeriu. În vol. III al tratatului se discută distincția sincronie/diacronie, dar și schimbarea lingvistică, întrucât fără soluționarea acesteia „cunoașterea adecvată a legităților dezvoltării istorice a limbii este imposibilă”. În viziunea autorilor, corelarea sincroniei cu diacronia poate fi dezvoltată numai dacă se arată raportul lor cu tipurile de descriere lingvistică. A proceda astfel autorilor li se pare „cu atât mai necesar cu cât opunerea ambelor perspective poate fi depășită anume în

³⁰ R. Budagov, *Vvedenie v nauku o jazyke*, Moscova, 1965.

³¹ Ju. Stepanov, *Osnovy jazykoznanija*, Moscova, 1966.

³² *Obščee jazykoznanie* (redactor coordonator B. Serebrennikov), Moscova, 1970, p. 197.

³³ *Ibidem*, p. 205.

descrierea concretă a limbii sau, cum afirmă E. Coșeriu, «în istorie», întrucât istoria este definită de el ca studiere a limbii în calitate de obiect istoric³⁴.

Autorii manualului de lingvistică generală editat la Minsk (1983) sunt cei mai curajoși, considerând că limba se schimbă permanent, unele elemente substituindu-se treptat prin altele. Comentariul acestor lingviști este bazat întru totul pe premise integraliste, ei acceptând că schimbarea limbii reprezintă trăsătura sa internă indispensabilă: „Întâi de toate, trebuie să acceptăm că schimbarea limbii reprezintă caracteristica sa internă intrinsecă și își are rădăcinile în natura însăși a limbii (ca fapt și ca factor al culturii umane) în calitate de cel mai important mijloc de comunicare și de cunoaștere. Limba nu poate să nu se schimbe. Unul dintre cei mai profunzi lingviști contemporani – Eugenio Coseriu – scria că a întreba de ce se schimbă limba înseamnă a întreba «de ce se reînnoiesc necesitățile de exprimare și de ce oamenii gândesc și simt nu numai ceea ce a fost deja gândit și simțit»³⁵. În același context al problematicii schimbării, lucrarea în discuție va recurge la autoritatea lui E. Coșeriu și pentru a adopta o poziție curajoasă, mai degrabă sceptică, în raport cu dogma marxistă: „Cu ce viteză se schimbă limba? În ce măsură această viteză este constantă în epoci diferite și pentru limbi diferite? Putem deosebi în istoria limbii schimbări cantitative și schimbări calitative? Sunt posibile salturi în dezvoltarea limbii? Cu privire la aceste probleme cele mai pertinente sunt cuvintele lui E. Coseriu: «Nimeni nu știe în mod exact cum se schimbă limba»³⁶.

Perspectiva coșeriană de abordare a distincției sincronie/diacronie a fost asumată de toți lingviștii sovietici care fac referire la *Sinchronija, diachronija i istorija*. Astfel, V. Zvegincev, R. Budagov, V. Telija, M. Steblin-Kamenskij, G. Šchedrovickij, L. Vasil'ev ș. a. subscriu soluției propuse de Coșeriu, anume că distincția stabilită inițial de Saussure se referă la lingvistică, nu la limbaj; în consecință ține de metodologie, nu de ontologie.

Aspectul cel mai controversat în receptarea acestui studiu l-a constituit schimbarea lingvistică. Așa cum am menționat, nu toți lingviștii sovietici au ținut seama de canonul oficial al receptării propus/impus de Zvegincev. Iar V. Telija, I. Revzin, A. Suprun, Ja. Krupatkin, I. Varduli, G. Miskeviči și L. Čelicova, L. Katlinskaja, V. Postovalova își însușesc viziunea coșeriană asupra schimbării lingvistice. Ca o receptare emblematică vom aminti în acest sens afirmațiile lui Levicki: „Motivul final și universal al oricărei schimbări lingvistice e determinat de natura și menirea limbii înseși. Altfel spus, realizarea optimală de către limbă a funcțiilor sale – comunicativă, denominativă și expresivă – constituie primul motiv

³⁴ *Obščee jazykoznanie*, vol. III, Moscova, 1973, p. 108.

³⁵ *Obščee jazykoznanie (Učebnoe posobie dlja filologičeskich fakul'tetov)*, coord. A. Suprun, Minsk, 1983, p. 338.

³⁶ *Ibidem*, p. 404.

al tuturor schimbărilor lingvistice, deoarece schimbarea lingvistică, după E. Coseriu, are o cauză eficientă – libertatea lingvistică a vorbitorilor³⁷.

4.3. Un alt domeniu important al receptării operei lui E. Coșeriu în fosta U.R.S.S. îl constituie studiile de semantică. La momentul elaborării lexematicii, lingviștii sovietici erau în căutarea unei baze metodologice pentru cercetarea structurală a lexicului. Discuțiile publice, devenite tradiționale în acest spațiu cultural, vizează organizarea sistemică a vocabularului și legitimitatea descrierii sale din perspectivă structurală și funcțională. Încercând să aproximeze noțiunea de „sistem semantic al limbii”, Ufimceva afirmă că „o astfel de metodă generală, după părerea noastră, o ilustrează calea, propusă de E. Coseriu, a abstractizării treptate a materialului lingvistic, a procedurii stabilirii diferitelor trepte de generalizare a faptelor lingvistice, adică delimitarea normei individuale, a normei lingvistice și a sistemului”³⁸. În cadrul aceleiași discuții, Ju. Stepanov va elabora o „teorie lingvistică a semnificației”, propunând o clasificare a semnificatului în conformitate cu trihotomia coșeriană *sistem/normă/vorbire*³⁹. Aplicarea straturilor funcționale stabilite de Coșeriu la domeniul semanticii are o relevanță deosebită, pregătind astfel terenul pentru receptarea lexematicii. Motivația pentru receptarea studiilor de semantică ale lui Coșeriu se înscrie, prin urmare, în același deziderat al sincronizării cu lingvistica occidentală.

A. Leont’ev, A. Ufimceva, S. Berejan, Ju. Karaulov, M. Borodina și V. Gak, V. Telija, G. Stepanov, S. Semčinskij ș. a. încadrează concepția lui Coșeriu printre fundamentele metodologice indispensabile pentru investigația semantică. În acest context au fost reținute următoarele aspecte: a) că E. Coșeriu transferă metodologia structurală din fonologie în lexicologie (M. Borodina și V. Gak); b) că prin teoria sa semantică E. Coșeriu dezvoltă tradiția germană (Ju. Karaulov și V. Telija); c) că propune o tipologie a câmpurilor lexicale (G. Stepanov și S. Semčinskij). A. Ufimceva, în *Slovo v leksiko-semantičeskoj sisteme jazyka*, discută concepția coșeriană în contextul semanticii actuale. În sinteza pe care o întreprinde autoarea, teoriei lui Coșeriu îi revine un loc distinct: „Adoptând poziția izomorfismului deplin al nivelurilor lingvistice și delimitând semantica lexicală de cea gramaticală, E. Coseriu, într-unul din ultimele sale studii, prezintă concepția despre structurarea istorică în semantica lexicală. Ca unitate de cercetare E. Coseriu ia «cuvântul înțeles intuitiv», obiectivul investigației, în concepția sa, constituindu-l studierea schimbărilor istorice ale conținutului semantic al cuvintelor (*signifié*)”⁴⁰. Bazându-

³⁷ V. Levickij, *O pričinach semantičeskich izmenenij*, în „Semantičeskie procesy jazyka”, Voronež, 1984, p. 4.

³⁸ A. Ufimceva, *K voprosu o leksiko-semantičeskoj sisteme jazyka*, în „Voprosy jazykoznanija”, 1962, nr. 4, p. 46.

³⁹ Cf. Ju. Stepanov, *O predposylkach lingvističeskoj teorii značenija*, în „Voprosy jazykoznanija”, 1963, nr. 3, p. 71-75.

⁴⁰ A. Ufimceva, *Slovo v leksiko-semantičeskoj sisteme jazyka*, Moscova, 1968, p. 41.

se pe studiul coserian *Pour une sémantique diachronique structurale*, lingvista sovietică menționează: „E. Coseriu numește structură un grup de cuvinte în măsura în care unitățile sale pot fi analizate în trăsături distinctive «fără lacune». Dat fiind că astfel de structuri sunt relativ puține în limbă, E. Coseriu propune, în calitate de criteriu de sistematicitate lexicală, repetarea cu regularitate a anumitor trăsături distinctive”⁴¹. Exegeta surprinde faptul că „pentru E. Coseriu scopul cercetării lexematicii istorice îl reprezintă apariția sau dispariția unor «trăsături distinctive» de conținut”. Mai mult, Ufimceva își asumă perspectiva propusă de Coseriu, prezentând cele patru moduri de abordare a lexicului trasate în *Pour une sémantique diachronique structurale*, remarcând totodată că „E. Coseriu, pe de o parte, opune riguros lexemica paradigmatică celei sintagmatică, iar pe de altă parte, faptele structural-sistemice, celor normative și uzului unităților lexicale în vorbire”⁴².

Punctul de vedere al lexematicii este însușit și de M. Borodina și V. Gak, care consideră că studiile de lexicologie apărute până în prezent pot fi clasificate în funcție de aspectele pe care le tratează, deoarece, „conform viziunii lui Coseriu, sunt posibile patru puncte de vedere: 1. cercetarea evoluției formei exterioare a cuvântului [...]; 2. caracterizarea istoriei cuvântului în legătură cu obiectul desemnat [...]; 3. cercetarea istoriei cuvântului în raport cu desemnarea unei anumite noțiuni sau a unui grup de noțiuni [...]; 4. cercetarea cuvântului în raport cu schimbarea sferei noțiunii sau a obiectului desemnat”. Totodată autorii își asumă o teză fundamentală din concepția lexematicii: „E. Coseriu deosebește două tipuri de schimbări în istoria limbii. Schimbările nefuncționale afectează numai semnificantul (de ex., folosirea lui *jument* în loc de *cavale*, care la rândul său l-a înlocuit pe *ive*). Aici cuvintele s-au schimbat, dar referentul însuși (obiectul și noțiunea care îl reflectă) a rămas același. Schimbările funcționale produse în lexic afectează și semnificatul (*signifié*). Astfel, când cuvântul *tête* l-a substituit pe *chef* pentru desemnarea capului, cuvântul *chefs*-a menținut totuși în limbă, prin urmare, schimbându-se raportul dintre desemnarea celor două cuvinte. Deci, câmpul s-a schimbat nu numai în planul semnificantelor, dar și în planul semnificatelor. E. Coseriu consideră că tocmai aceste schimbări funcționale sunt realmente semantice, dat fiind că afectează planul conținutului, în timp ce primele (seria *jument-ive*) sunt onomasiologice, referindu-se doar la planul expresiei. De aici el trage concluzia că obiectivul lexicologiei istorice este studierea schimbărilor în planul conținutului, a apariției sau dispariției trăsăturilor distinctive la anumite unități lexicale”⁴³.

În ce privește structurile de conținut, unii lexicologi percep câmpul lexical ca fiind metoda cea mai eficientă de investigație a vocabularului, alții pur și simplu

⁴¹ *Ibidem*, p. 41.

⁴² *Ibidem*, p. 42.

⁴³ M. Borodina, V. Gak, *K tipologii i metodike istoriko-semantičeskich issledovanij (na materiale leksiki francuzkogo jazyka)*, Moscova, Leningrad, 1979, p. 76.

identifică semantica structurală cu teoria câmpului. Ju. Karaulov, bunăoară, examinează câmpul ca metoda fundamentală de cercetare a lexicului, asumându-și pe deplin concepția coșeriană și interpretând corect conceptul de ‘câmp lexical’. Iar G. Ščjur își structurează întreaga monografie despre teoria câmpului în lingvistică pe concepția din lexematică, deoarece „printre concepțiile actuale despre ‘câmp’ în care această categorie este interpretată ca fenomen paradigmatic, interesul cercetătorilor în ultimii ani se îndreaptă tot mai mult spre concepția lui E. Coșeriu”⁴⁴.

Structurile sintagmatice au suscitată o atenție la fel de mare ca și câmpul lexical, fiind discutate de N. Arutjunova, T. Lomtev, V. Telija, E. Vol’f, T. Bulygina ș. a. N. Arutjunova ia în dezbateri solidaritățile în cadrul examinării semanticii propoziției, numind solidaritatea ‘dependență lexematică’. Pentru Lomtev solidaritățile reprezintă „concordanța semantică a două cuvinte îmbinate”, care obțin prin aceasta statut sintactic. V. Telija crede că trăsăturile combinatorice ale cuvintelor decurg din semnificația lor lexicală, adică din conținutul lor ca semne lingvistice. În opinia sa, implicația, selecția și afinitatea se manifestă ca particularități de selecție ale semnelor lingvistice.

Un aspect relevant al pătrunderii lexematicii în fosta U.R.S.S. îl reprezintă adoptarea unor distincții și concepte fundamentale din lexematică. Pe lângă conceptele ‘lexem’, ‘clasesem’, ‘arhilexem’, ‘solidaritate’ și ‘lexematică’, a fost însușită și distincția crucială între semnificație și desemnare. V. Gak, A. Ufimceva, E. Aznaurova, E. Kubreakova și G. Kolšanskij fac referire la tipurile de conținut lingvistic, însușindu-și conceptul de ‘semnificat’, astfel încât pe fundalul pătrunderii operei lingvistice a lui E. Coșeriu în fosta U.R.S.S., teoria sa semantică s-a bucurat de o rezonanță deosebită, fiind asumată de importanți lexicologi sovietici.

4.4. O dată cu repudierea dogmelor marriste și staliniste și începutul deschiderii lingvisticii sovietice înspre orizonturile moderne ale științei limbii, cercetătorii din U.R.S.S. manifestă interes și pentru istoria lingvisticii. În contextul asumării tradiției și al recuperării istoriei lingvisticii, ei își focalizează atenția din nou asupra studiilor lui E. Coșeriu. Astfel, în prezentarea concepției lui F. de Saussure, lingviștii sovietici preiau observații importante din Coșeriu cu privire la: critica și dezvoltarea dihotomiilor ‘limbă/vorbire’ și ‘sincronie/diacronie’, precursorii lui Saussure, influența lui Durkheim ș. a. Discutând despre definirea semnului lingvistic și despre tradiția acestui concept, N. Sljusareva citează studiul lui Coșeriu *L’arbitraire du signe. Zur Spätgeschichte eines aristotelischen Begriffes*: „E. Coșeriu a demonstrat că la Sf. Augustin și la Sf. Toma, bunăoară, teoria arbitrarității semnului lingvistic este mult mai subtilă și mai profundă”⁴⁵.

În lingvistica sovietică a fost cunoscută, de asemenea, poziția de principiu a lui Coșeriu cu privire la diferența dintre structuralismul european și cel american.

⁴⁴ G. Ščjur, *Teorii polja v lingvistike*, Moscova, 1974, p. 41.

⁴⁵ N. Sljusareva, *Saussure i saussurianstvo*, în *Filosofskie osnovy zarubežnyh napravlenij v jazykoznanie*, Moscova, 1977, p. 122.

În acest context o mare rezonanță a avut teza sa expusă în *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*: „Se podría decir que el estructuralismo americano es sólo método, mientras que el estructuralismo europeo es *concepción a priori* (hipótesis) que determina un método: para los norteamericanos el *sistema* es un resultado, para los europeos es al mismo tiempo *premisa y resultado*”⁴⁶. Astfel, B. Uspenskij, V. Belyj, M. Guchman, S. Saumjan, N. Arutjunova, G. Klimov au recurs la perspectiva coseriană pentru a prezenta lingvistica modernă și diversitatea curentelor structuraliste în diverse contexte. B. Uspenskij reproduce întocmai acest citat: „După cum remarcă E. Coseriu, lingvistica descriptivă reprezintă doar o metodologie (tehnică) de comparație, în timp ce structuralismul european este «o construcție teoretică abstractă (ipoteză) prin care se determină metodologia comparației»”⁴⁷.

4.5. În afară de titlurile menționate, pe parcursul documentării am întâlnit referiri la majoritatea studiilor lui E. Coșeriu, fapt ce denotă răspândirea lor reală în fosta U.R.S.S. Lingviștii sovietici au mai făcut trimitere la următoarele lucrări coseriene: *El plural en los nombres propios*⁴⁸, *La geografía lingüística*⁴⁹ *Determinación y entorno*⁵⁰, *Logicismo y antilogicismo en la gramática*⁵¹, *Sobre las llamadas, 'construcciones con verbos de movimiento': un problema hispánico*⁵², *Das Phänomen der Sprache und das Daseinsverständnis des heutigen Menschen*⁵³, *Sincronía, diacronía y tipología*⁵⁴, *Der Mensch und seine Sprache*⁵⁵, *Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik*⁵⁶, *Über Leistung und*

⁴⁶ E. Coseriu, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, în *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Madrid, 1989, p. 119.

⁴⁷ B. Uspenskij, *Strukturnaja tipologija jazykov*, Moscova, 1965, p. 35-36.

⁴⁸ Cf. E. Coseriu, *El plural en los nombres propios*, în „Revista Brasileira de Filologia”, Rio de Janeiro, 1954, 1, p. 1-15.

⁴⁹ Cf. E. Coseriu, *La geografía lingüística*, Montevideo, 1956.

⁵⁰ Cf. E. Coseriu, *Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar*, în „Romanistisches Jahrbuch”, 1955-56, p. 29-54.

⁵¹ Cf. E. Coseriu, *Logicismo y antilogicismo en la gramática*, Montevideo, 1958.

⁵² Cf. E. Coseriu, *Sobre las llamadas 'construcciones con verbos de movimiento': un problema hispánico*, Montevideo, 1960.

⁵³ Cf. E. Coseriu, *Das Phänomen der Sprache und das Daseinsverständnis des heutigen Menschen*, în „Die pädagogische Provinz”, 1-2, 1967, p. 11-28.

⁵⁴ Cf. E. Coseriu, *Sincronía, diacronía y tipología*, în *Actas del XI Congreso Internacional de lingüística y filología románicas (Madrid - 1965)*, I, Madrid, 1968, p. 269-281.

⁵⁵ Cf. E. Coseriu, *Der Mensch und seine Sprache*, în *Ursprung und Wesen des Menschen*, Tübingen, 1968, p. 67-97.

⁵⁶ Cf. E. Coseriu, *Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik*, în *Sprachwissenschaft und Übersetzen*, München, 1970.

*Grenzen der kontrastiven Grammatik*⁵⁷, *Thesen zum Thema 'Sprache und Dichtung'*⁵⁸.

PREZENTĂRI ȘI EXEGEZE

5. Din contribuția lingviștilor sovietici în acest domeniu remarcăm în special recenzia lui A. Leont'ev pe marginea studiului *Sistema, norma y habla* [1962]⁵⁹, exegeza lui V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovykh izmenenij* [1963]⁶⁰, care a precedat versiunea rusă a operei *Sincronia, diacronia e historia*, și evaluarea lui G. Stepanov, *O dvuch aspektach ponjatija jazykovej normy* [1966]⁶¹. Dacă prin aceste evaluări s-a încercat o circumscriere a contribuției lui E. Coșeriu la dezvoltarea lingvisticii moderne, au existat de asemenea tentative de a-l situa pe Coșeriu într-un anumit curent sau orientare lingvistică. Pentru lingvistica sovietică, din rațiuni ideologice, firește, era obligatorie situarea clară, încadrarea explicită a fiecărui lingvist. V. Zvegincev îl consideră ca reprezentant al idealismului („E. Coseriu acordă prioritate ideilor ce provin de la W. von Humboldt”). Pentru V. Manzjura, Coseriu ar fi structuralist („Structuraliștii, E. Coseriu bunăoară, consideră că faptul de a face prognoze nu ține de competența științei limbajului”⁶²). Cei mai aproape de adevăr sunt autorii manualului de lingvistică generală *Obščee jazykoznanie. Vnutrennjaja struktura jazyka*, care prezintă concepția lui E. Coșeriu în cadrul funcționalismului: „Părerii analoage dezvoltă și Coseriu: limba se referă la fenomenele care sunt determinate prin funcția lor, «limba funcționează nu pentru că este sistem, ci dimpotrivă, este sistem pentru a-și îndeplini funcția sa și pentru a corespunde unui anumit scop»”⁶³.

5.1. A. Leont'ev încadrează aportul coșerian la soluționarea dihotomiei *langue-parole* în contextul general al științei limbajului, exprimându-și certitudinea că distincția propusă de E. Coșeriu reprezintă un câștig pentru lingvistica generală. Stabilirea corelației dintre ‘sistem’, ‘normă’ și ‘vorbire’, menționează autorul, este extrem de importantă, dat fiind faptul că în ultimii ani aceste concepte sunt folosite tot mai frecvent. Autorul socoate oportun să

⁵⁷ Cf. E. Coseriu, *Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik*, în *Probleme der kontrastiven Grammatik*, Düsseldorf, 1969, p. 9-30.

⁵⁸ Cf. E. Coseriu, *Thesen zur Thema 'Sprache und Dichtung'*, în *Beiträge zur Textlinguistik*, München, 1971, p. 183-188.

⁵⁹ A. Leont'ev, [Recenzie la] E. Coseriu, *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952, în *Strukturno-tipologičeskie issledovanija*, Moscova, 1962, p. 210.

⁶⁰ V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovykh izmenenij*, în *Novoe v lingvistike*, III, Moscova, 1963, p. 126.

⁶¹ G. Stepanov, *O dvuch aspektach ponjatija jazykovej normy*, în *Metody sravnitel'no-sopostavitel'nogo izučenija sovremennykh romanskich jazykov*, Moscova, 1966, p. 206.

⁶² V. Manzjura, *Naučnaja žizni*, în „*Voprosy jazykoznanija*”, 1970, nr. 6, p. 147-148.

⁶³ *Obščee jazykoznanie. Vnutrennjaja struktura jazyka*, 1972, p. 51.

definescă acești termeni, exemplificându-i totodată prin fapte lingvistice rusești: „Sistemul unei anumite limbi, în concepția lui Coseriu, constituie ansamblul fenomenelor lingvistice care îndeplinesc în limbă o anumită funcție (aplicată la nivelul fonologic – funcția de diferențiere semantică) și pot fi reprezentate sub forma unei rețele de opoziții. Norma limbii este ansamblul fenomenelor lingvistice care nu îndeplinesc în limbă o funcție imediată și se prezintă sub forma unor realizări curente tradiționale”⁶⁴.

Deși stabilește „legăturile genetice” pe care le are noțiunea de *normă* a lui Coșeriu cu noțiunea similară elaborată de Hjelmslev și subliniază că, în formă implicită, mai ales raportată la fonetică, aceeași distincție se întâlnește și în unele studii aparținând reprezentanților Școlii de la Praga și în special la J. Baudouin de Courtenay, Leont’ev conchide totuși că „[...] anume E. Coseriu este cel care a delimitat în mod consecvent fenomenele de normă și sistem, evidențiind în locul celor două ramuri tradiționale ale științei despre sunetele vorbirii (fonetică și fonologie), trei discipline independente: alofonetică, normofonetică și fonologie. Alofonetica are de a face cu vorbirea individuală, normofonetica – cu sistemul general antropofonic de realizări, fonologia – cu sistemul funcțional sau cu structura”⁶⁵.

E de menționat faptul că lingvistul rus discută cele două concepte nu doar în contextul general al tradiției lingvistice, ci și în contextul scrierilor coșeriene de până la acea dată, referindu-se nu doar la *Sistema, norma y habla*, ci și la studiile *Sincronía, diacronía e historia, Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje, Para la unificación de las ciencias fonicas*, dovedindu-se astfel un bun cunoscător al operei lui E. Coșeriu. Pentru a evalua importanța teoretică a delimitării propuse de Coșeriu, Leont’ev are în vedere, de asemenea, faptul că dezvoltarea întregii lingvistici structurale din ultimele decenii a urmat calea accentuării funcției negative, pur distinctive, a fenomenelor lingvistice, deși Saussure însuși scria că „mecanismul lingvistic se învârtă în jurul identităților și al diferențelor”. Nici glosematicienii și nici reprezentanții școlii de la Praga nu au înțeles rolul important pe care îl au identitățile, continuând să prezinte limba ca sistem de opoziții, iar fonologia ca știință a opozițiilor formale. Pe acest fundal, remarcă Leont’ev, E. Coșeriu susține că „limba este sistem de identități și diferențe”, considerând totodată că „așa-numita problemă a substanțelor coincide cu problema identității lingvistice”. Din acest punct de vedere, teoria lui Coșeriu i se pare lingvistului sovietic mult mai adecvată decât teoria structuralistă despre funcția distinctivă a elementelor limbii (Trubetzkoy, Jakobson ș.a.). Estimând elogios delimitarea propusă de Coșeriu, el subliniază că introducerea noțiunilor corelative de *sistem* și *normă* în metodologia lingvistică oferă posibilitatea de a uni, în cadrul unei teorii

⁶⁴ A. Leont’ev, *op. cit.*, p. 212.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 209.

integrate, două domenii dezvoltate anterior în mod independent: fonologia structurală și fonetica tradițională sau antropofonia. Remarcând utilitatea introducerii noțiunilor de ‘sistem’ și ‘normă’ și pentru soluționarea corectă a raportului dintre sincronie și diacronie, autorul conchide cu acuitate: „Nu este mai puțin important faptul că opoziția dintre sistem și normă ne permite să delimităm în mod clar proprietățile și fenomenele inerente limbii, ca sistem obiectiv, de faptele reproduse fără vreo schimbare în «sistemele lingvistice individuale», precum și de particularitățile și fenomenele specifice sistemului lingvistic individual”⁶⁶.

Această evaluare este proiectată pe fundalul de ansamblu al lingvisticii moderne: „Credem că distincția propusă de E. Coseriu poate fi alăturată cu folos celor mai diverse aspecte ale teoriei lingvistice și că va avea un rol pozitiv în dezvoltarea viitoare a lingvisticii generale” (*ibidem*).

5.2. În ampla introducere care a precedat versiunea rusă a studiului *Sincronía, diacronía e historia*, intitulată *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovykh izmenenij* [Aspecte teoretice ale cauzalității schimbărilor lingvistice], V. Zvegincev justifică, întâi de toate, oportunitatea acestei traduceri și a includerii ei în volumul III al colecției *Novoe v lingvistike*. În acest scop, exegetul pornește de la contextul general al lingvisticii, făcând referire la A. Martinet, conform căruia „decalajul dintre lingvistica numită tradițională și cea structuralistă ar putea fi soluționat prin depășirea antinomiei saussuriene între sincronie și diacronie. După părerea exegetului rus, tocmai E. Coșeriu își propune să depășească antinomia saussuriană, deși „nu prin utilizarea procedeelelor indicate de savantul francez”⁶⁷. În continuare, Zvegincev își prefațează analiza cu o sumară, dar consistentă prezentare a personalității și operei autorului: „Șeful Departamentului de lingvistică al Universității din Montevideo (Uruguay), profesorul E. Coseriu (român de naționalitate) este autorul unui mare număr de studii în care abordează cele mai acute probleme ale lingvisticii teoretice contemporane. În afară de *Sincronía, diacronía e historia*, el a publicat: *Sistema, norma y habla* (1952), *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje* (1957), *Logicismo y antilogicismo en la gramática* (1957). El este, de asemenea, autorul unor lucrări de lingvistică romanică: *La Hispania romana y el latin hispánico* (1953), *El llamado „latín vulgar” y las primeras diferenciaciones romances* (1954)”⁶⁸. Focalizându-se asupra cărții *Sincronía, diacronía e historia*, Zvegincev remarcă în special „interesul teoretic cert” al operei coșeriene, care se distinge printr-un orizont științific vast, prin documentare exhaustivă și temeritate a ideilor. Prezentatorul încadrează studiul în discuție nu atât în lingvistica teoretică sau generală, cât mai curând în filosofia limbajului, din considerentul că, pentru soluționarea

⁶⁶ *Ibidem*, p. 210.

⁶⁷ V. Zvegincev, *Teoretičeskie aspekty pričinnosti jazykovykh izmenenij*, în *Novoe v lingvistike*, Vypusk III, Moscova, 1963, p. 126.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 127.

problemelor lingvistice, „E. Coseriu recurge adesea la premise filosofice generale, folosind opere ale unor filosofi (de la Aristotel și Sf. Augustin până la Durkheim și Heidegger). În plus, preferă să discute problemele nu pe baza observației asupra materialului lingvistic faptic – adică în manieră pozitivistă –, ci pe baza «speculației», a argumentelor logice și a raționamentelor abstracte»⁶⁹. Evident că această încadrare este cel puțin simplificatoare, dacă este confundată cu concepția, mult mai complexă, privind raporturile disciplinelor în discuție din însăși opera autorului studiat. De altfel, E. Coșeriu menționa chiar în nota asupra ediției că obiectul studiului *Sincronía, diacronía e historia* îl constituie nu *schimbarea lingvistică*, ci *problema schimbării lingvistice*: „Nu mi-am propus să scriu încă un studiu despre așa-numitele «cauze» ale schimbării lingvistice, nici să studiez tipurile de schimbări în diverse limbi, ci să abordez problema însăși a schimbării ca problemă rațională din punctul de vedere al activității lingvistice concrete»⁷⁰. Problema schimbării lingvistice se referă așadar la limbaj în general, prin urmare ține de teoria limbajului sau de lingvistica generală și nu de vreo disciplină lingvistică particulară. La fel de nejustificată ni se pare și afirmația lui Zvegințev conform căreia E. Coșeriu ar prefera să soluționeze problemele altfel decât pe baza observației asupra materialului lingvistic concret. A se vedea, de exemplu, cazul viitorului perifrastic din latina vulgară (care este discutat pe larg în cap. V) sau cel al schimbărilor fonetice din latină și din limbile romanice, care probează cât se poate de limpede sprijinirea dezbaterii teoretice pe material lingvistic faptic.

Zvegințev se situează, totuși, de partea lui E. Coșeriu, fiind de acord că în *Sincronía, diacronía e historia* sunt observate cu precizie greșelile metodologice comise de F. de Saussure prin cunoscuta antinomizare a sincroniei cu diacronia. De asemenea, el subscrie argumentelor „convingătoare” ale lui Coșeriu conform cărora această distincție nu se referă la însușirile obiectului, ci la teoria lingvistică și la metodele de studiere a acestuia. Tot astfel, el recunoaște ca adecvat principiul inițial al tuturor raționamentelor coșerieni, în conformitate cu care limba se află într-o schimbare continuă, fapt pentru care nu poate fi redusă la starea ei sincronică, iar o teorie adecvată a limbii nu poate fi restrânsă la o simplă metodologie a descrierii sincronice.

Cu toate acestea, analiza lui Zvegințev este făcută, în continuare, de pe pozițiile ideologiei sovietice, care și-a lăsat puternic amprenta în studiile lingvistice ale epocii. Pe această bază, demersul critic este condus după metoda tipic reducționistă, prin care lui E. Coșeriu i se fac observații și i se caută „contradicții interne”. În acest fel, nu se mai discută studiul propriu-zis sau problematica abordată de autor, ci, în ultimă instanță, se insinuează că problema nu este tratată din perspectivă „marxistă” sau cel puțin „materialistă”. Astfel, credincios acestui

⁶⁹ *Ibidem*, p. 128.

⁷⁰ E. Coșeriu, *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, 1988, Madrid, p. 8.

demers ideologizant, V. Zvegincev obiectează, din primul moment, că lucrarea analizată este întemeiată pe „premise filosofice idealiste”, autorul fiind etichetat ca lingvist idealist. Tot astfel, prezentatorul nu este de acord cu E. Coșeriu în privința faptului că momentul cel mai important care separă lingvistica tradițională de lingvistica modernă, structuralistă, îl constituie *Cursul de lingvistică generală* al lui F. de Saussure, și nici cu evaluarea propusă asupra anumitor orientări din lingvistica teoretică. În acest context, lingvistul rus îi reproșează autorului că nu se referă de loc la școala neogramaticilor care, după părerea sa, „a ocupat poziția principală în lingvistica presaussuriană”. Comentariul lui Zvegincev își trădează, în acest punct, în mod clar, presupuzițiile marxist-leniniste: „Prin lingvistica tradițională E. Coseriu subînțelege în principal tradiția inaugurată de W. von Humboldt și care în ansamblul curentelor moderne se numește lingvistică idealistă”⁷¹. Aceleași presupuziții sunt „demascate” de Zvegincev și în tratarea coșeriană a unor probleme concrete, cum ar fi interpretarea viitorului perifrastic din latina vulgară, prin circumstanța istoric determinantă care a constituit-o creștinismul (mișcare spirituală ce suscita și amplifică sentimentul existențial, atribuind existenței o orientare etică profundă), care în limbile romanice s-a manifestat indirect, prin adoptarea viitorului perifrastic: „Luând ca bază de plecare analiza timpului efectuată de Sf. Augustin în *Confesiuni*, E. Coseriu interpretează condițiile apariției formelor perifrastice ale viitorului în latina vulgară și semantica acestor forme cu totul în spiritul lui Vossler”⁷². Pentru o delimitare de principiu cât mai clară, Zvegincev accentuează că nu este vorba de digresiuni incidentale, ci de teze principale ale concepției pe care o propune autorul în vederea depășirii antinomiei dintre sincronie și diacronie. Astfel, „anulând antinomia saussuriană, Coseriu trece apoi la expunerea concepției sale asupra naturii limbajului, anume la problema schimbării lingvistice și la corelația dintre descriere, istorie și teoria limbii. Și iată aici devine clar că în sinteza pe care o efectuează, E. Coseriu acordă prioritate ideilor ce provin de la W. von Humboldt [...]. Ideile lui Humboldt nicidecum nu au devenit vetuste și merită toată atenția – subliniază exegetul rus –, însă ele trebuie dispensate de legătura lor cu filosofia idealistă și reformulate [sic!] în lumina ultimelor cercetări lingvistice”⁷³. Probabil că Zvegincev are în vedere cercetările lui Stalin sau ale lui Marr.

Credincios platformei sale ideologice, Zvegincev respinge, din capul locului, premisa că *schimbarea este inerentă limbii, că reprezintă esența sa*, sub pretextul că E. Coseriu ar aborda problema „în afara cauzalității și independent de factorii externi”. În realitate, Coșeriu nu ignoră deloc rolul așa-zișilor factori externi în schimbarea lingvistică. Exegetul sovietic, situându-se însă pe poziția materialist-vulgară, conform căreia acești factori externi ar opera direct asupra limbilor

⁷¹ *Ibidem*, p. 129.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*, p. 130.

considerate ca obiecte externe și de sine stătătoare, respinge teza coșeriană că limba nu se înscrie în ordinul fenomenelor determinate cauzal, ci în domeniul propriu uman al finalității, în care faptele sunt determinate prin funcția lor. Mai mult, Zvegincev consideră că problema centrală pentru tot studiul, și care ar fi fost mult mai justificată să figureze în titlu, ar fi tocmai problema *cauzalității schimbărilor lingvistice*. Dovadă a importanței pe care lingvistul sovietic o acordă acestui termen, el va înscrie problema cauzalității chiar în titlul studiului său introductiv, ca și când în lucrarea lui Coșeriu ar fi vorba doar despre acest aspect, iar problema schimbării nici nu ar putea fi abordată altfel decât din unghiul cauzalității.

Situându-se astfel pe pozițiile ideologiei marxist-leniniste, Zvegincev nu acceptă distincția pe care o face Coșeriu – și o întreagă tradiție: Vico, Kant, Hegel, Cassirer, e adevărat, idealistă, nu materialistă – între cauzalitatea fenomenelor naturii și finalitatea internă a fenomenelor culturii, de care ține și limbajul, după cum nu acceptă nici ideea că dezvoltarea limbii depinde de libertatea și activitatea vorbitorilor: „Tendința lui E. Coșeriu de a îndepărta limbajul care se află într-un proces de continuă schimbare, de cauzalitate constituie o încercare de a-l situa în afara experienței”⁷⁴. Despre ce fel de experiență vorbește Zvegincev, nu este clar, deoarece toată cartea lui Coșeriu este bazată pe experiența intimă și intuitivă a limbajului pe care o au vorbitorii. Pentru a putea evalua judecata criticului, să amintim, mai întâi, explicația lui Coșeriu pe care Zvegincev însuși o reproduce *in extenso*: „Când afirmăm că schimbarea lingvistică «nu are cauze», înțelegem prin aceasta următoarele: schimbarea lingvistică nu are cauze «obiective», naturale și externe în raport cu libertatea vorbitorilor”; „faptele lingvistice există pentru că vorbitorii le creează pentru ceva; ele nu sunt nici «produse» ale necesității fizice, necesitate care este externă în raport cu vorbitorii, nici «consecințe inevitabile și necesare» determinate de starea anterioară a limbii. Unica explicație cu adevărat «cauzală» a noului fapt lingvistic constă în aceea că el, faptul, a fost creat de vorbitori pentru un anumit scop”⁷⁵.

Respingând conceptele de ‘inovație’ și ‘adoptare’ propuse în lucrarea analizată, Zvegincev consideră că schimbările lingvistice au nevoie de explicații mult mai convingătoare și că, de fapt, E. Coșeriu „substituie cauzalitatea prin funcționalitate”. În spiritul dogmei materialiste, o asemenea „substituire” este, desigur, inadmisibilă, iar principiul cauzalității nu poate fi abandonat, deoarece acesta trebuie regăsit, sub forma „determinării sociale”, la baza tuturor fenomenelor culturii (inclusiv a limbajului).

În pofida depistării acestor contradicții și cu toate că denunță – în „construcțiile teoretice” ale lui Coșeriu – prioritatea acordată ideilor „preluate din orientarea idealistă în lingvistică”, Zvegincev trage concluzia că, totuși, investigația coșeriană este „stimulatoare pentru gândire”: „Studiul conține multe reflecții

⁷⁴ *Ibidem*, p. 140.

⁷⁵ E. Coșeriu, *Sincronia, diacronia e historia*, p. 201-202.

interesante, captivează prin temperament și anvergura cu care se discută problemele. Totodată se percepe năzuința ferventă a autorului de a realiza veritabila unitate a științei limbajului. Toate aceste calități ale cercetării lui E. Coseriu ne determină să ne exprimăm speranța că ea va fi receptată cu interes de către lingviștii sovietici”⁷⁶.

5.3. În *O dvuch aspektach jazykovej normy* [Despre cele două aspecte ale noțiunii de normă lingvistică] G. Stepanov, pornind de la aspectul varietății unei limbi pentru a defini ‘normă’, consideră că „ideea aceasta a fost exprimată și argumentată în modul cel mai pregnant de către lingvistiul uruguayean E. Coseriu, care propune să distingem în limbă două tipuri de structuri: structura funcțională (distingivă) sau sistemul (*sistema funcional = sistema*) și sistemul «normal» – general, tradițional (*sistema normal = norma*)”⁷⁷. Exegetul observă că aceste două concepte – ‘sistem’ și ‘normă’ – reprezintă la Coșeriu elemente ale triadei *sistem–normă–vorbire*, unde prin *vorbire (habla)* se înțelege realizarea concret-individuală a normei, care se sprijină atât pe sistem cât și pe originalitatea creativă a individului. În comparație cu distincția propusă de Saussure, subliniază autorul, interpretarea limbii propusă de Coșeriu se dovedește a fi mult mai aproape de adevăr, din considerentul că savantul socoate sistemul sau sistemele lingvistice ca *sisteme reale* din punct de vedere istoric, iar nu ca fiind construcții ipotetice: „Definind sistemul ca «sistem de posibilități», Coseriu afirmă în mod just că aceste «posibilități se cunosc doar pentru că într-o mare măsură ele se dovedesc a fi deja realizate»” (Stepanov, p. 229-230). La Saussure noțiunea de ‘limbă’ este echivalentă cu noțiunea de ‘sistem’ și drept consecință a obligativității sale ea este normativă, adică coincide cu norma. La o astfel de abordare a problemei, „tehnica producerii varietății” este lăsată în umbră, iar examinarea normei sub aspect axiologic nu are deloc perspective. Pentru Coșeriu, însă, remarcă Stepanov, coincidența normei cu sistemul (când sistemul oferă o posibilitate de realizare unică) este doar un caz particular de interacțiune a celor două structuri: ‘funcțională’ și ‘normativă’. De obicei, sistemul oferă o serie de variante pentru realizarea sa, ceea ce de fapt și permite să distingem noțiunile de ‘sistem’ și ‘normă’. La o astfel de abordare a problemei, tehnica producerii varietății se prezintă destul de evident și explică posibilitatea de selecție între diferite realizări normale și între diverse mijloace izofuncționale existente în sistem. Astfel, conchide Stepanov, posibilitatea varietății există în însăși natura limbii, în particularitățile structurii sale, iar această idee a fost „cel mai bine exprimată și argumentată de E. Coseriu”⁷⁸.

G. Stepanov observă, totodată, că pentru concepția lui Coșeriu aspectul axiologic al normei nu este relevant, nefiind vorba de normă în sensul obișnuit al

⁷⁶ *Ibidem*, p. 142.

⁷⁷ G. Stepanov, *O dvuch aspektach jazykovej normy*, în *Metody sravnitel'no-sopostavitel'nogo izučeniia sovremennykh romanskich jazykov*, Moscova, 1966, p. 210.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 218.

acestui cuvânt, adică de ‘norma’ stabilită și impusă în conformitate cu criteriul corectitudinii și al aprecierii subiective a celor spuse, ci de ‘norma’ constatată obiectiv în limbă, norma pe care o urmăm, fiind membri ai unei comunități, iar nu aceea conform căreia s-ar recunoaște că „vorbim corect”, că avem o vorbire exemplară în această comunitate. Lingvistul rus își îndreaptă critica tocmai asupra acestui aspect. În viziunea sa, excluzând aspectul axiologic al normei, Coșeriu și-ar concentra atenția asupra varietății interne (combinatorii și distinctive), iar așa-numitele condiții „externe” de apariție a varietății (stratificarea socială, faptele de diferențiere geografică) în cazul dat „rămân fără atenție”. Această afirmație este, însă, inexactă, deoarece Coșeriu precizează că, în cadrul aceleiași comunități lingvistice naționale și în cadrul aceluiasi sistem funcțional pot fi constatate diferite norme (limbaj familiar, limbaj popular, limbă literară, limbaj elevat, limbaj vulgar etc.)⁷⁹. Totodată Stepanov îi reproșează lui Coșeriu că, deși pentru confirmarea tezelor sale utilizează fapte ale limbilor concrete (spaniolă, franceză etc.), el nu depășește, totuși, cadrul limbii funcționale abstracte, adică „un singur sistem”, „o singură normă”⁸⁰.

5.4. În contextul prezentării personalității și operei lui E. Coșeriu în fosta U.R.S.S. nu este lipsit de interes articolul lexicografic din *Bol’saja Sovetskaja Enciklopedija* [Marea Enciclopedie Sovietică] semnat de romanista N. Arutjunova: „Coseriu Eugenio (n. 27. 7. 1921, Mihăileni, Basarabia) – filolog, specialist în domeniul lingvisticii generale și romanice. Între 1939–1949 a studiat la universitățile din Iași, Roma, Padova, Milano. Profesor la Universitatea din Montevideo, Uruguay (1951–1963), apoi la Universitatea din Tübingen (din 1963). E. Coseriu se ocupă de probleme de teorie, metodologie și filosofie a limbajului, de corelația cercetării sincronice cu cea diacronică, de cauzele schimbărilor istorice în limbă, de tipologia lingvistică, de semantica structurală ș. a.

Opere: *Sincronía, diacronía e historia* (traducerea în limba rusă în *Novoe v lingvistike*, v. III, Moscova, 1963); *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952; *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, Montevideo, 1954; *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, ed. a II-a, Madrid, 1969 ș.a.”⁸¹.

5.5. Un alt articol, mai consistent, a apărut în dicționarul *Sovremennye zarubežnye lingvisty* [Lingviști contemporani de peste hotare]: „Coseriu Eugen (27. 07. 1921, Mihăileni, România) – doctor în filologie (Roma, 1944) și doctor în filosofie (Milano, 1949), profesor, specialist în lingvistică generală și romanică.

Studii superioare de filologie și filosofie a făcut la Iași (1938–1940), Roma (1940–1944), Padova (1944–1945) și Milano (1945–1949); lector de limba română la Universitatea din Milano (1947–1950), profesor de lingvistică romanică și lingvistică generală la Universitatea din Montevideo (1951–1963), profesor invitat

⁷⁹ Cf. E. Coseriu, *Sistema, norma y habla*, în *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Madrid, 1989, p. 98.

⁸⁰ Menționăm că aceste aspecte au fost nuanțate de Coșeriu în *Lecții de lingvistică generală*, în special în cap. XI (*La lengua funcional*) și XII (*Sistema, norma y habla*).

⁸¹ *Bol’ šaja Sovetskaja Enciklopedija*, vol. 13, Moscova, 1973, p. 231.

la Universitățile din Coimbra (Portugalia), Bonn și Frankfurt (Germania); profesor titular de filologie romanică (din 1963) și de lingvistică generală (din 1966) la Universitatea din Tübingen (R.F.G); membru al Academiei din Brazilia, Norvegia, Heidelberg, membru al Societății de Lingvistică Europeană, Doctor Honoris Causa al Universității din București (1971).

Autor al lucrărilor: *Amado Alonso*, Montevideo, 1953; *Arabismos o romanismos*, Montevideo, 1961; *Probleme der strukturellen Semantik: Vorlesung gehalten im Wintersemester 1965–1968 an der Universität Tübingen*, ed. a III-a, Tübingen, Verlag Narr, 1978; *Sobre una reseña*, Montevideo, 1960; *Sprache, Strukturen und Funktionen*, ed. a II-a, Tübingen, Narr, 1979; *Sprachtheorie und allgemeine Sprachwissenschaft: 5 Studien.*, München, Fink, 1975; *Textlinguistik: Eine Einführung*, Tübingen, Narr, 1980 ș.a.⁸². Prin aceste prezentări și exegeze s-a încercat o circumscriere a contribuției lui E. Coșeriu la dezvoltarea lingvisticii moderne.

ÎN LOC DE CONCLUZII

În receptarea teoriei lingvistice a lui E. Coșeriu în U.R.S.S. se remarcă un fenomen unic, care lipsește cu desăvârșire în alte spații culturale. Este vorba de încadrarea „etnico-geografică”, explicabilă din punct de vedere ideologic. Dacă în Spania, Germania, Bulgaria sau Japonia s-a știut ca E. Coșeriu este lingvist român sau de origine română, în contextul lingvisticii sovietice s-a evitat acest adevăr. Pentru A. Leont’ev, de exemplu, în recenzia din 1962, E. Coșeriu este ‘lingvist uruguayean’. Dar și pentru G. Stepanov are aceeași „identitate”: „[. . .] ideea aceasta a fost exprimată și argumentată în modul cel mai pregnant de către lingvistul uruguayean E. Coseriu”⁸³. Pentru F. Berezin și B. Golovin, autorii celui mai dogmatic manual de lingvistică generală, apărut în 1979, Coșeriu ar fi spaniol: „Atenția față de normă în calitate de corelat al limbii și vorbirii este legată de ideile cunoscutului filolog spaniol din secolul XX E. Coseriu”⁸⁴. Tot astfel și L. Šumejko: „Fenomenul de ‘normă’ trimite la ideile cunoscutului lingvist spaniol E. Coseriu”⁸⁵. În acest context, R. Budagov este mult mai bine informat decât colegii săi: „Filologul vest-german de mare popularitate E. Coseriu consideră că limbajul și tehnica sunt noțiuni în general necorelative” (R. Budagov, 1976).

În cazul în care nu se specifică țara de proveniență a lui Coșeriu, cel puțin se insistă asupra faptului că este străin: „Corelația normă /sistem a început să atragă atenția științifică după apariția lucrărilor cunoscutului lingvist de peste hotare E. Coseriu” (K. Gorbačeviči, 1989).

⁸² Cf. *Sovremennye zarubežnye lingvisty, časti I*. Moscova, 1981, p. 251-152.

⁸³ G. Stepanov, *op. cit.*, p. 227.

⁸⁴ F. Berezin, B. Golovin, *Obščee jazykoznanie*, Moscova, 1979, p. 17.

⁸⁵ L. Šumejko, *Nesovpadenie norm ischodnogo i perevodjaščego jazykov kak pričiny aspektual’no – akcional’nych transformacij v perevodach s russkogo jazyka na anglijskij*, în *Kontrastivnaja i funkcional’naja grammatika*, Kalinin, 1987, p. 151.

Totuși, unii lingviști reușesc să evite aceste încadrări obligatorii. Bunăoară F. Filin: „În bibliografia autohtonă și în cea de peste hotare există multe definiții ale noțiunii de normă lingvistică. Dar de o deosebită popularitate se bucură în prezent definiția cunoscutului lingvist E. Coșeriu, care a suscitat numeroase comentarii” (1982). Sau A. Suprun: „Unul dintre cei mai profunzi lingviști contemporani – Eugenio Coseriu – scria că a întreba de ce se schimbă limba înseamnă a întreba «de ce se reînnoiesc necesitățile de exprimare și de ce oamenii gândesc și simt nu numai ceea ce a fost deja gândit și simțit»” (1983).

Cum se explică, așadar, interesul lingviștilor sovietici pentru anumite aspecte – centrale – din lingvistica integrală? Credem că în contextul recuperării realizărilor occidentale din domeniul științei limbajului, teoria lui Coșeriu le oferea posibilitatea de a depăși limitele structuralismului și de a recepta în mod critic acest curent. În plus, studiile lui Coșeriu propuneau lingviștilor sovietici o concepție integratoare asupra istoriei lingvisticii, cadrul teoretic și metodologic necesar pentru discuția în jurul conceptului de ‘normă’ lingvistică și problemele legate de varietate, o concepție semantică ce prevedea toate structurile de conținut și o viziune referitoare la limbajul poetic (V. Grigor’ev a scris o carte pornind de la tezele despre limbaj și poezie ale lui Coșeriu). Toate aceste aspecte au fost preluate, firește, în contextul respingerii și a criticii dure a fundamentelor epistemologice idealiste implicite ale concepției lingvistice a lui E. Coșeriu. Emblematică în acest sens rămâne exegeza lui V. Zvegincev, în care se lasă să se înțeleagă că, deși Coșeriu este idealist – deci opus ca ideologie lingvisticii sovietice –, totuși lingviștii sovietici au ce învăța de la el.

În concluzie, pe fundalul pătrunderii lingvisticii occidentale în spațiul exsovietic și al asumării rezultatelor acesteia de către cercetătorii sovietici, aspecte ale teoriei lui Eugeniu Coșeriu s-au bucurat de o receptare generoasă, fiind asumate de importanți lingviști. Această receptare însă se situează între schemele reduționiste ale ideologiei marxiste și adevăratele obiective ale științei limbajului, astfel încât se poate afirma că, în pofida rezistenței ideologice, pătrunderea unor segmente importante din concepția lui Coșeriu în lingvistica sovietică a produs o breșă în fundamentarea ideologică a celei mai „progresiste” dintre lingvistici.

*Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea 31*